

בהתרגשותם מחנוכתו של בית־עבודת־ה' הראשון המשותף לבני ישראל מאז היו לעם. התנהגותם הייתה ספונטנית. הם רצו לעשות משהו מעבר לנדרש, שיבטא את הלהט הדתי שבער בהם.

מה רע בזה? הרי משה פעל באופן ספונטני בשעת התרגשות: הוא שבר את הלוחות אחרי חטא העגל. מאות שנים לאחר מכן, שוב בשעת מאורע גדול, דוד המלך היה ספונטני כשרקד לפני ארון הקודש המובא ירושלימה. לא משה ולא דוד לא נענשו על התנהגותם (נענשה דווקא מיכל, זו שגיחכה על דוד). מה היה במעשה של נדב ואביהוא שהצדיק עונש כה חמור?

ההבדל נעוץ בכך שמשה היה נביא, דוד היה מלך – ואילו נדב ואביהוא היו כוהנים. נביאים ומלכים פועלים לפעמים בספונטניות, מפני שהם נמצאים בעולם של זמן. כדי למלא את תפקידיהם הם צריכים תחושה של היסטוריה. הם מפתחים תפיסת זמן אינטואיטיבית. הם רגישים לשינויים במציאות וקולטים מה שינויים אלא מבקשים מאיתנו. בשבילם, היום הזה שונה מאתמול, ומחר יהיה שונה מהיום. הדבר גורם להם מפעם לפעם לפעול באופן בלתי־מתוכנן, בהתאם לצורכי הרגע.

משה הרגיש, ברגע הנכון, שרק מעשה דרמטי כמו שבירת הלוחות יזעזע את העם ויגרום לו להבין כמה חמור החטא שחטא. דוד הבין שרק ריקוד לפני הארון ישרר לעם מה גדול היה היום ההוא: ירושלים עמדה להיעשות לא רק המרכז השלטוני של האומה אלא גם המרכז הרוחני שלה. מעשים אלה, של ספונטניות הקולעת במדויק לצורך השעה, היו חשובים לעיצוב ייעודו של העם.

לכוהנים, לעומת זאת, תפקיד אחר לגמרי. הם פועלים בעולם על־זמני, א־היסטורי, עולם מחזורי ששום דבר חשוב איננו

גבולות

סיפורם של נדב ואביהוא, שני בניו הגדולים של אהרן שמתו ביום חנוכת המשכן, הוא מן הטרגיים שבכל סיפורי התורה. התורה מזכירה אותנו בארבע הזדמנויות שונות, לא פחות. יום שנועד להיות חג לאומי נעשה ליום של יגון נורא. מפיו של אהרן, האב השכול, נעתקו המילים. אבל ירד על המחנה ועל העם. ה' אמר קודם לכן למשה כי שכינתו בקרב העם מסוכנת (שמות לג, ג), אבל אפילו משה לא יכול לנחש כי דבר חמור כל כך עלול לקרות. במה חטאו נדב ואביהוא?

חז"ל הציעו מגוון הסברים חריג בגודלו. יש אומרים שנדב ואביהוא שאפו להנהיג את העם וייחלו למותם של משה ואהרן. יש אומרים שחטאם היה שסברו ששום אישה אינה ראויה להם ולא התחתנו. יש אומרים שהשתכרו. יש אומרים שהם ניגשו לשמש בקודש בלי ללמוד קודם מה מותר ומה אסור להם. על פי הסבר אחר, הם נכנסו לקודש הקודשים, אף כי רק לכוהן הגדול הותר הדבר. ויש עוד הסברים רבים אחרים. אך את ההסבר הפשוט ביותר מספק הכתוב עצמו. נדב ואביהוא הקריבו לפני ה' "אֵש זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם" (ויקרא י, א). למה שיעשו דבר כזה? ומדוע מעשה זה חמור כל כך?

מבחינה פסיכולוגית, ההשערה הסבירה ביותר היא שהשניים נסחפו אחר גדולת הרגע. הם פעלו מתוך אקסטזה. הם נגרפו

משתנה בו. קורבנות היום, השבת והמועד זהים תמיד. כל רכיב בעבודת המשכן מעוגן בדינים מפורטים, ושום החלטה של ממש אינה נמסרת לשיקול דעתו של הכהן.

הכהן היה שומרו של הסדר הקבוע. מתפקידו היה לאבטח את הגבולות שבין קודש לחול, בין טהור לטמא, בין שלם לפגום, בין מותר לאסור. תחום שיפוטו היה הקדוש, אותם מקומות שבהם המוחלט והנצחי נושקים אל חיינו היחסיים והסופיים. כפי שאומר ה' לאהרן בפרשתנו, על הכהנים "לְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר, וְלַהּוֹרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֲלֵיהֶם בְּיַד מֹשֶׁה" (י, י-יא). "להבדיל" ו"להורות" הם שני הפעלים המרכזיים בעולמו של הכהן. הוא צריך לערוך את האבחנות וללמד את העם לעשות כמוהו.

שליחותם של הכהנים הייתה להזכיר לעם שיש גבולות. יש ביקום סדר, וחובתנו לכבדו. לספונטניות אין מקום בחייו של הכהן ובעבודת המשכן. ובזאת נכשלו נדב ואביהוא. אולי לא עשו מעשה נורא כשלעצמו, אולי סטו מההוראות אך כמלוא הנימה, אך עצם החריגה הזאת הייתה התכחשות לכל מהותם של המשכן והכהונה.

יש גבולות. זהו גם הרעיון המרכזי בסיפור עץ הדעת. מדוע טרח אלוהים לברוא בגן עדן שני עצים, עץ החיים ועץ הדעת, שאסור ליצורי אנוש לאכול מהם? למה אמר לאדם ולחוה מהם העצים הללו ומה יכולים פירותיהם לחולל? מדוע חשף אותם לפיתוי? הרי ברור שכל אדם יתאוה לזכות בדעת ובחיי נצח בקלות כזאת, באכילת פרי. מדוע שתל עצים אלה בגן כך שאדם וחוה יראו אותם בעל כורחם? למה העמיד את אדם וחוה במבחן שקשה כל כך לעבור בהצלחה?

כדי ללמד אותם, ואותנו, שאפילו בגן עדן, באוטופיה, בארץ שארבעה נהרות לה וזהבה טוב, יש גבולות. יש דברים שאפשר לעשות, ויש דברים שכדאי, ויש דברים שאסור.

הדוגמה הקלאסית ממציאות זמננו היא הסביבה. כמתועד בספריו של ג'ארד דיימונד 'רובים, חיידקים ופלדה' ו'התמוטטות', כמעט בכל מקום שהאדם הציג בו את כף רגלו, הוא הותיר אחריו שובל של הרס. האדם עיבד אדמות עד ששחט את לשדן, וצד חיות עד שהכחידן. הוא עשה כך מפני שלא הטמיע בתודעתו ובאורחותיו את מושג הגבולות. מכאן צמח מושג הקיימות, המרכזי כל כך באתיקה הסביבתית; הקיימות היא הגבלת הניצול של משאבי כדור הארץ עד לקו שמעבר לו אין הם יכולים להתחדש. חציית גבולות אלה גורמת לבני אדם, בתקופות ומקומות שונים, לגלות מגן העדן שלהם.

זה זמן רב, לכל המאוחר משנות השבעים, שאנו מודעים לאיומים על הסביבה ולסכנות שינוי האקלים. ובכל זאת הצעדים שהאנושות נקטה להצבת גבולות לצריכה, לזיהום, להרס אזורי המחיה וכדומה הם ברובם בגדר מעט מדי ומאוחר מדי. סקר של הבי-בי-סי משנת 2019 על עמדות בסוגיות מוסר בבריטניה הראה כי אף על פי שרוב הציבור מרגיש אחריות לעתיד כוכב הלכת שלנו, הדבר אינו מיתרגם אצלו לכדי פעולה. 71 אחוזים סבורים שאין פסול בשימוש ברכב כאשר ההליכה קלה באותה מידה. 65 אחוזים רואים בעין יפה שימוש בכלים חד-פעמיים.

בספרו 'גן עדן האמיתי והיחיד' טען ההיסטוריון ומבקר התרבות כריסטופר לאש כי המהפכה המדעית והנאורות החדירו בנו את האמונה שאין גבולות: שהמדע והטכנולוגיה יפתרו כל בעיה שהם יוצרים, והאדמה תיתן את יכולה יהיה אשר

יהיה. "האופטימיות הפרוגרסיבית נשענת, בסופו של חשבון, על הכחשת הגבולות הטבעיים של הכוח והחופש של האדם. אלא שבעולמנו כבר אי אפשר להימלט מהמודעות לגבולות אלה, ועל כן אופטימיות זאת לא תאריך ימים".² אם נשכח את הגבולות, סופנו שנאבד את גן העדן שלנו. את האזהרה הזאת משמיע סיפור אדם וחווה.

עורכו לשעבר של הטיימס הלונדוני, ויליאם ריס-מוג, כלל בספרו משנת 1976 על האינפלציה פסקה זכורה לטוב על תפקידה של ההלכה היהודית בנצח ישראל. ההלכה, כתב, שימרה את האנרגיות של העם; היהודים, לדבריו, הם "עם של אנרגיה גרעינית – אישיותית ושכלית כאחד". האנרגיה הגרעינית, הסביר, אדירה, אך חייבת להישמר. והוא המשיך –

האנרגיה של העם היהודי הוחזקה במכל מסוג מיוחד: ההלכה. היא פעלה כבקבוק שהאנרגיה הרוחנית והשכלית נאגרת בו; ורק מפני שאפשר לאגור אותה אפשר להשתמש בה. היא לא התפוצצה או התפזרה – היא נוצלה כמקור כוח קבוע... אנרגיה שמורה יכולה להיות כוח מניע לתקופה בלתי מוגבלת; אנרגיה בלתי נשלטת היא רק מפץ גדול ובדרך כלל הרסני. בטבע האדם, רק אנרגיה נשלטת היא אפקטיבית.³

זה היה תפקידו של הכוח, וזהו תפקידה המתמשך של ההלכה. הכהונה וההלכה, שתיהן ביטויים של גבולות: כללים, דינים והבחנות. בלי גבולות, תרבויות עלולות להיות נוצצות אך בנות-חלוף כזיקוקי דינור. כדי לשרוד לאורך ימים עליהן למצוא דרך לשמר אנרגיה, לאוגרה בלא שתיגרע. ביעודה זה של הכהונה

בגדו נדב ואביהוא כשפעלו בספונטניות שלא-במקומה. כדברי ריס-מוג, "אנרגיה בלתי נשלטת היא רק מפץ גדול ובדרך כלל הרסני".

אני מאמין שאנו זקוקים לשיקומה של הרגשת הגבול, מפני שבחירתנו חסרת-הבקרה אחר העושר אנו מסכנים את עתיד כדור הארץ ומתנכרים לאחריותנו כלפי הדורות שטרם נולדו. יש פירות שאסור לאכול; יש אש שאסור להקריב.

- 1 <https://www.bbc.co.uk/mediacentre/latestnews/2019/year-of-beliefs-morality-ethics-survey-2019>
- 2 Christopher Lasch, *The True and Only Heaven: Progress and its Critics*, WW Norton, 1991, 530
- 3 William Rees-Mogg, *The Reigning Error: The Crisis of World Inflation*, Hamish Hamilton, 1974, 12